

Marcin Nabożny

"Leksykon Drewnianej Architektury Sakralnej Podkarpacia, t. I: A-Ł", red. Krzysztof Zieliński, Rzeszów 2011 : [recenzja]

Rocznik Kolbuszowski 11, 251-257

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. MARCIN NABOŻNY – Lublin

[Recenzja]: *Leksykon Drewnianej Architektury Sakralnej Podkarpacia*,
t. I: A-L, red. Krzysztof Zieliński,
Rzeszów 2011, ss. 187,
ISBN 978-83-61577-09-6

Na rynku wydawniczym pojawia się w obecnych czasach sporo książek różnego rodzaju i gatunku. To dobry znak, ale jednocześnie skłania i wymaga od potencjalnego czytelnika zainteresowania się przede wszystkim pozycjami najlepszymi, a przez to wyjątkowymi. Do takich należy zaliczyć wydaną w 2011 roku w Rzeszowie przez Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia „Pro Carpathia” książkę pod tytułem *Leksykon drewnianej Architektury Sakralnej Podkarpacia*. Redaktorem wydawnictwa jest Krzysztof Zieliński, który niniejszy *Leksykon* przygotował we współpracy i po konsultacjach m.in. z Barbarą Adamską, Małgorzatą Draganik, Dominikiem Komadą, Januszem Mazurem, ks. Marcinem Nabożnym, Martą Nikiel, Grażyną Stojak, Barbarą Stopyrą. Publikacja została wydana dzięki wsparciu udzielonemu przez Islandię, Lichtenstein oraz Norwegię poprzez dofinansowanie ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego.

Jest to pierwszy z dwóch tomów owego wydawnictwa. Warto na początku wskazać motywy, dzięki którym doszło do wydania *Leksykonu* oraz zamierzenia pomysłodawców. Otóż wspomniane wyżej Stowarzyszenie od początku swego istnienia (2005) zajmuje się szeroko rozumianym obszarem dziedzictwa kulturowego regionu Karpat. W konsekwencji tak rozumianej działalności zajmuje się ono również zabytkami, wśród nich także drewniana

architekturą sakralną. Stanowi ona swoisty ewenement na mapie obiektów sakralnych tego typu w Polsce. Ich wyjątkowość oraz zalety starają się podkreślać członkowie tego Stowarzyszenia, w sposób szczególny od roku 2006, w wydawanym przez nich dwumiesięczniku „Skarby Podkarpackie”. Na jego łamach, we współpracy z historykami sztuki, etnografami, konserwatorami zabytków, regionalistami bogato dokumentują pismem, ale również fotografią, „piękno w drewnie ukryte”¹.

Omawiana publikacja jest efektem projektu realizowanego od 1 kwietnia 2010 r. do 30 września 2011 r. przez Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia „Pro Carpathia”, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu oraz miasto Røros kooperujące z Norweskim Dyrektoriatem Dziedzictwa Kulturowego i szeregiem wybitnych ekspertów ze świata kultury i sztuki. Struktura realizowanego projektu została oparta o trzy zasadnicze etapy: I. Inwentaryzacja wybranych zabytków architektury drewnianej na terenie Podkarpacia, II. Wizyta studyjna ekspertów z Norwegii, III. Polsko-norweska współpraca w obszarze projektów konserwatorskich. Dwa z tych etapów zwieńczone zostały publikacjami: *Białą Księgą Dziedzictwa Historycznego*, czyli *Historii zapisanej w drewnie*, będącej raportem o dziejach i stanie zachowania dziewięciu drewnianych obiektów sakralnych Podkarpacia oraz *Zieloną Księgą Dziedzictwa Historycznego*, prezentującą modelowe rozwiązania konserwatorskie w wybranych obiektach. Pośród nich znalazły się: kościół rzymskokatolicki pw. św. Iwo i Matki Bożej Uzdrawienia Chorych (Iwonicz Zdrój), cerkiew greckokatolicka pw. Przemienienia Pańskiego (Czerzeż), cerkiew greckokatolicka pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny (Liskowate), cerkiew prawosławna, dawniej greckokatolicka (Pielgrzymka), cerkiew greckokatolicka (Mięksiz Stary), cerkiew greckokatolicka (Nowe Brusno), kościół rzymskokatolicki (Sonina), kościół rzymskokatolicki (Łęki Górne), kościół rzymskokatolicki (Gawłuszowice).

Celem projektu było podniesienie kwalifikacji zawodowych polskich i norweskich środowisk konserwatorskich. Warto także dodać, iż Norwegia posiada niezwykle bogate doświadczenie w tej kwestii. Znajdują się tam bowiem cenne zespoły architektury drewnianej z wieków X-XIV. Doświadczenie tamtejszych konserwatorów i historyków sztuki stanowić będzie nieocenioną pomoc dla dbających o polskie zabytki z drewna.

Prezentowany *Leksykon* zawiera opis 117 drewnianych obiektów sakralnych z Podkarpacia. W każdym opisie

¹ *Szlakiem drewnianych świątyń...*, „Niedziela Rzeszowska”, 53(2011), nr 35, s. 7.

konsekwentnie zachowany został podział na historię obiektu oraz architekturę i wyposażenie. Niekiedy dodana została krótka historia parafii. Ponadto przy każdym obiekcie podano lokalizację wraz z zaznaczeniem na mapie województwa. Uwagę czytelnika zwracają także ilustrujące omawiane świątynie liczne fotografie, których znajdziemy tutaj ponad 600. Każdy opis ma również streszczenie w języku norweskim i angielskim. Ponadto przy niektórych obiektach została podana informacja o stronie internetowej, gdzie można znaleźć więcej interesujących nas informacji o danym kościele lub cerkwi.

W *Leksykonie* wydawca zamieścił również dwie większe mapy, znajdujące się na wewnętrznych stronach okładek. Pierwsza z nich prezentuje rozmieszczenie obiektów drewnianej architektury sakralnej Podkarpacia opisanych w pierwszym tomie *Leksykonu*. Druga natomiast prezentuje rozmieszczenia zachowanych obiektów architektury sakralnej na Podkarpaciu, z rozróżnieniem na kościoły rzymskokatolickie, cerkwie greckokatolickie, cerkwie prawosławne, dawne cerkwie greckokatolickie, obecnie kościoły rzymskokatolickie oraz dawne cerkwie greckokatolickie, a obecnie cerkwie prawosławne.

Warto w tym miejscu dodać, że *Leksykon* omawia następujące obiekty:

1. Babice, cerkiew Zaśnięcia Bogurodzicy
2. Bachórzec, kościół św. Katarzyny
3. Bałucianka, cerkiew Zaśnięcia Przenajświętszej Bogarodzicy
4. Bandrów Narodowy (d. Jasień), cerkiew św. Michała Archanioła
5. Bereźnica Wyżna, cerkiew św. Mikołaja Cudotwórcy
6. Besko, kościół Podwyższenia Krzyża Świętego
7. Bezmiechowa Górna, cerkiew Narodzenia Matki Bożej
8. Bihale, cerkiew Opieki Matki Bożej
9. Blizianka, cerkiew Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny
10. Blizne, kościół Wszystkich Świętych
11. Bonarówka, cerkiew Opieki Przeświętej Bogarodzicy
12. Borchów, cerkiew Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny
13. Brzegi Dolne, cerkiew Michała Archanioła
14. Brzeziny, kościół św. Mikołaja
15. Brzeżawa, cerkiew św. Michała Archanioła
16. Bystre, cerkiew św. Michała Archanioła
17. Bystrzyca, kościół św. Franciszka z Asyżu
18. Cewków, cerkiew św. Wielkiego Męczennika Dymitra
19. Chłopice, kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny

20. Chmiel, cerkiew św. Mikołaja
21. Chotyłub, cerkiew Pokrow Najświętszej Marii Panny
22. Chotyniec, cerkiew Narodzenia Przenajświętszej Bogarodzicy
23. Chyrowa, cerkiew Opieki Bogarodzicy
24. Chyrzynka, cerkiew Szymona Słupnika
25. Cmolas, kościół Przemienienia Pańskiego
26. Czarna Góra, cerkiew św. Dymitra Męczennika
27. Czerteż, cerkiew Przemienienia Pańskiego
28. Dachnów, cerkiew Podwyższenia Krzyża Świętego
29. Daliowa, cerkiew św. Paraskewy
30. Dąbrowica, cerkiew
31. Dąbrówka, kościół św. Onufrego i Niepokalanego Serca Najświętszej Marii Panny
32. Dobkowice, cerkiew św. Jana Chrzciciela
33. Dobra Szlachecka, cerkiew św. Mikołaja
34. Dobrków, kościół Narodzenia Najświętszej Marii Panny
35. Domaradz, kościół św. Mikołaja
36. Domaradz Zatyle, kościół Niepokalanego Serca Najświętszej Marii Panny
37. Domostawa, kościół paraf. MB Królowej Polski
38. Dwernik, kościół św. Michała Archanioła
39. Gawłuszowice, kościół św. Wojciecha
40. Gogółów, kościół św. Katarzyny
41. Golcowa, kościół św. Barbary i Narodzenia Najświętszej Marii Panny
42. Gorajec, cerkiew Narodzenia Najświętszej Marii Panny
43. Gorzejowa, kościół św. Grzegorza
44. Górki, kościół Matki Bożej Wspomożenia Wiernych
45. Górzanka, cerkiew św. Męczennicy Paraskewii
46. Grabowiec, cerkiew Przemienienia Pańskiego
47. Gwoździanka, cerkiew śś. Kosmy i Damiana
48. Gwoźnica Górna, kościół św. Antoniego Padewskiego
49. Haczów, kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny
50. Hawłowice, cerkiew Narodzenia Najświętszej Maryi Panny
51. Hłomcza, cerkiew Opieki Najświętszej Marii Panny
52. Hołuczków, cerkiew św. Paraskewii
53. Hoszowczyk, cerkiew Narodzenia Matki Bożej
54. Hoszów, cerkiew św. Mikołaja
55. Humniska, kościół św. Stanisława Biskupa
56. Huta Krzeszowska, kościół Podwyższenia Krzyża Świętego
57. Iwonicz, kościół Wszystkich Świętych
58. Iwonicz Zdrój, kościół św. Iwona i Matki Bożej Uzdrawienia Chorych

59. Jabłonka, kościół Matki Bożej Częstochowskiej
60. Jaćmierz, kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny
61. Jałowe, cerkiew św. Mikołaja
62. Jamy, kościół św. Augustyna Biskupa
63. Jasienica Rosielna, kościół Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny
64. Jawornik Ruski, cerkiew św. Dymitra
65. Jodłowa, kościół św. Stanisława
66. Jureczkowa, cerkiew Opieki Bogurodzicy
67. Jurowce, cerkiew św. Jerzego
68. Klimkówka, kościół św. Michała Archanioła
69. Klimkówka Centrum, kościół Znalezienia Krzyża Świętego i Pana Jezusa Ukrzyżowanego
70. Kłokowice, cerkiew Opieki Matki Bożej
71. Kniażyce, kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny
72. Kolbuszowa, kościół św. Marka Ewangelisty z Rzochowa
73. Komańcza, cerkiew Opieki Matki Bożej (prawosławna)
74. Komańcza, cerkiew Opieki Matki Bożej (greckokatolicka)
75. Koniusza, cerkiew Złożenia Szat Matki Bożej
76. Końskie, cerkiew Przemienienia Pańskiego
77. Kormanice, cerkiew Opieki Najświętszej Marii Panny
78. Kosina, kościół św. Sebastiana
79. Kostarowce, cerkiew św. Szymona Słupnika
80. Kotań, cerkiew św. św. Kosmy i Damiana
81. Kotów, cerkiew św. Anny
82. Kowalówka, cerkiew Narodzenia Przenajświętszej Bogurodzicy
83. Krasice, cerkiew św. Michała Archanioła
84. Krempana, cerkiew św. św. Kosmy i Damiana (obecnie kościół św. Maksymiliana Kolbe)
85. Krosno, kościół św. Wojciecha
86. Krościenko, cerkiew Narodzenia Matki Bożej
87. Krowica Sama, kościół Przemienienia Pańskiego
88. Królik Polski, kościół Narodzenia Najświętszej Marii Panny
89. Krzczowice, kościół św. Andrzeja Boboli
90. Krzemienica, kościół św. Jakuba Starszego
91. Krzemienna, cerkiew Wprowadzenia Matki Bożej do Świątyni
92. Krzeszów, kościół Narodzenia Najświętszej Marii Panny
93. Krzywe, cerkiew Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny
94. Kupna, cerkiew Opieki Matki Boskiej
95. Kurżyna Średnia, kościół św. Marii Magdaleny
96. Kuźmina, cerkiew św. Dymitra
97. Lalin, cerkiew św. Jerzego

98. Leszczowate, cerkiew św. Paraskewii
99. Leszczyny, cerkiew św. Mikołaja
100. Leszno (d. Poździacz), cerkiew św. Bazylego Wielkiego
101. Leszno (d. Poździacz), cerkiew Trójcy Świętej
102. Leżachów, cerkiew św. Mikołaja
103. Lipa, cerkiew św. Paraskewy
104. Liskowate, cerkiew Narodzenia Matki Boskiej
105. Liszna, kościół św. Antoniego Padewskiego
106. Lubla, kościół św. Mikołaja
107. Lutcza, kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny
108. Łęki Górne, kościół św. Bartłomieja
109. Łężyny, kościół św. Mikołaja
110. Łobozew Górny, kościół Najświętszego Serca Jezusa
111. Łodyna, cerkiew św. Michała Archanioła
112. Łodzina, cerkiew Narodzenia Najświętszej Marii Panny
113. Łówcza, cerkiew św. Paraskewii
114. Łubienko, kościół śś. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza
115. Łuczyce, cerkiew Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny
116. Łukawiec, cerkiew św. Dymitra Męczennika
117. Łukawiec, kościół Objawienia Pańskiego

Z założenia wydawcy *Leksykon* jest publikacją popularyzatorską, mającą na celu przybliżenie czytelnikom bogactwa istniejących oraz niezachowanych elementów sakralnych „kultury drewna” na obszarze Podkarpacia². W zrozumieniu prezentowanych treści skutecznie pomaga zamieszczony na początku słownik wybranych terminów użytych w *Leksykonie*.

Warto również dodać, iż przygotowujący drugi tom *Leksykonu* zawierać będzie opis ponad dwustu obiektów z kilkuset zdjęciami. Szczególnym atutem tego tomu będzie także prezentacja i swoista inwentaryzacja obiektów, które z przyczyn losowych, zniszczeń wojennych, pożaru lub ludzkiego zaniedbania niestety już nie istnieją. Redaktor publikacji K. Zieliński szacuje, że takich obiektów może być ponad 300.

Trudno w omawianej pozycji znaleźć braki i niedociągnięcia, co świadczy o solidnym podejściu twórców. Redaktor tomu Krzysztof Zieliński we wstępie do *Leksykonu* podaje, że publikacja nie rości sobie pretensji do naukowego charakteru, zaś jej zadaniem jest popularyzacja wiedzy o drewnianej architekturze sakralnej w województwie podkarpackim. Zgodzić się należy, że nie jest to publikacja naukowa, gdyż nie spełnia norm jej stawianych, ale zupełnie nie obniża to jej wartości, a nawet może być jej

² *Leksykon Drewnianej Architektury Sakralnej Podkarpacia*, t. 1, red. K. Zieliński, Rzeszów 2011, s. 6.

zaletą. Publikacje naukowe często są pisane językiem hermetycznym, zrozumiałym przez wąskie grono. Natomiast *Leksykon* dzięki popularnonaukowej formie ma szansę trafić do serc i umysłów odbiorców. Pewnym niedosytem napawać może brak przynajmniej podstawowej literatury dla poszczególnych obiektów, ale zgodnie z założeniem wydawcy nie może stanowić to ujemny tej publikacji. Stwierdzenie o popularyzacji wiedzy również zastanawia, gdyż nakład publikacji jest niewielki i stanowi zaledwie tysiąc egzemplarzy. Przy ponad dwumilionowym zaludnieniu województwa³ stanowi to przysłowiową „kroplę w morzu potrzeb”. Jest to z przyczyn oczywistych uzależnione od posiadanych środków, ale jednocześnie powinno zachęcać odpowiednie władze do finansowego wspierania tak cennych i promujących Podkarpacie inicjatyw.

Jest to publikacja bezpłatna, która trafi do placówek muzealnych, bibliotek, punktów informacji turystycznej. Znając jednak gorliwość i zapał twórców, wcześniej lub później, pojawi się w sprzedaży z możliwością zakupu przez szersze grono zainteresowanych prezentowaną tematyką i chcących zwiedzać drewniane obiekty Podkarpacia. Z tym *Leksykonem* będzie to zarówno z pożytkiem intelektualnym jak i duchowym.

³ Dane z 1 stycznia 2011 r. opublikowane przez GUS.